

Tomasz Dziechciarz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNE I BARIERY ICH ROZWOJU W REGIONIE TURYSTYCZNYM ROZTOCZA

Streszczenie: W Polsce „regionem peryferyjnym” zostało nazwanych pięć województw tzw. ściany wschodniej. W Ministerstwie Rozwoju Regionalnego powstały ekspertyzy pod ogólną nazwą „Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020”. Ukierunkowują one działania rządu w dziedzinie polityki społeczno-ekonomicznej dla tego obszaru Polski. Określono w niej także priorytety dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich – a jednym z nich jest rozwój agroturystyki.

Dla władz lokalnych, środowiska naukowego oraz właścicieli gospodarstw ważnym zadaniem stało się określenie aktualnego stanu posiadania agroturystyki. Autor opracowania przedstawia wybrane wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród właścicieli gospodarstw regionu turystycznego Roztocza, dotyczące m.in. barier ekonomicznych w rozwoju przedsiębiorczości na tym obszarze.

Słowa kluczowe: agroturystyka, przedsiębiorczość, bariery rozwoju, Roztocze.

1. Wstęp

Ostatnich dwadzieścia lat przełomu XX i XXI wieku było dla Polski czasem intensywnych przemian, zarówno politycznych, jak i społeczno-ekonomicznych. Rozpoczęta pod koniec lat 90. XX wieku transformacja gospodarcza Polski nie ominęła także wsi polskiej. Likwidacja lub upadłość PGR-ów, spółdzielni rolnych i innych państwowych jednostek gospodarczych zlokalizowanych na wsi spowodowała drastyczne zmniejszenie zatrudnienia i powstanie zjawiska bezrobocia. Na obszarach wiejskich – w większym lub mniejszym stopniu, w zależności od regionu kraju – miało ono charakter bezrobocia ukrytego. Pracę stracili głównie „pracownicy dwuzawodowi”, prowadzący na co dzień swoje niewielkie gospodarstwa rolne i jednocześnie pracujący w pobliskim mieście w zakładach przemysłowych. Utrata pracy w mieście spowodowała zubożenie wielu gospodarstw rolnych, szczególnie tych położonych na obszarze Podlasia, Lubelszczyzny i Podkarpacia. Monokulturowe gospodarstwa rolne – zacofane pod względem technicznym, o strukturze agrarnej ukształtowanej w warunkach PRL-u, czego rezultatem była niska efektywność i towarowość produkcji rolnej – z trudem odnajdywały się w nowej rzeczywistości go-

spodarki wolnorynkowej. Dodatkowo do ich złej sytuacji ekonomicznej przyczynił się brak spójnej polityki rolnej państwa wobec napływu tańszej, dotowanej żywności z zagranicy, co było szczególnie dobrze widoczne w latach 1990-1995. Wszystkie te czynniki łącznie spowodowały w pierwszych latach III Rzeczypospolitej gwałtowne pogorszenie się warunków życia polskiej wsi.

Jedną z szans wyjścia mieszkańców wsi ze złej sytuacji ekonomicznej stała się nieznaną dotąd na obszarach wiejskich agroturystyka. Jej istotą jest możliwość prowadzenia przez rolnika własnej, nieopodatkowanej działalności gospodarczej, opartej na posiadanych przez gospodarstwo wiejskie zasobach oraz na walorach otaczającego je środowiska przyrodniczego.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu posiadania agroturystyki w regionie turystycznym Roztocza, położonego w regionie peryferyjnym Polski Wschodniej, a także wybranych problemów jej rozwoju na tym obszarze, w tym np. barier ekonomicznych i infrastrukturalnych związanych z zakładaniem i prowadzeniem tzw. czystej działalności agroturystycznej. Autor podejmuje próbę odpowiedzi na następujące pytania:

- Czy agroturystyka stała się w ciągu ostatnich dwóch dekad jedną z ważnych dróg rozwoju przedsiębiorczości wśród mieszkańców wsi – zarówno na Roztoczu, jak i w województwie lubelskim?
- Czy prawdziwa jest teza, że agroturystyka jest taką dziedziną działalności gospodarczej, która dobrze sprzyja koncepcji rozwoju zrównoważonego?
- Jakie znaczenie ma agroturystyka dla społeczeństwa i mieszkańców wsi regionu całego Roztocza?

Aby odpowiedzieć na powyższe pytania, autor przeprowadził w latach 2008-2010 badania ankietowe w gospodarstwach agroturystycznych położonych na Roztoczu. Dotyczyły one w głównej mierze finansowo-ekonomicznych aspektów prowadzenia gospodarstw agroturystycznych, a także barier wpływających na ich rozwój oraz polityki ekologicznej lokalnych władz.

2. Agroturystyka a koncepcja zrównoważonego rozwoju

Okres ostatnich kilkunastu lat w Polsce charakteryzuje się wzrostem zainteresowania agroturystyką. Jest ona, z jednej strony – jako forma działalności gospodarczej – dodatkowym dochodem dla mieszkańców wsi prowadzących gospodarstwa rolne, a z drugiej strony, dla ludności miejskiej, szansą na zdrowy i stosunkowo tani wypoczynek. Ponadto – szczególnie w ostatnim czasie narastającego kryzysu ekonomicznego – obserwuje się wzrastający udział ludności miejskiej korzystającej z tej formy turystyki.

Agroturystyka jest częścią szerszej definiowanej „turystyki wiejskiej”, czyli formy rekreacji odbywającej się na obszarach tzw. prawdziwej wsi i obejmującej wiele rodzajów aktywności turystycznej.

Agroturystyka to według definicji Drzewieckiego „forma wypoczynku, która realizowana jest na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta jest na bazie noclegowej i aktywności rekreacyjnej związanej z gospodarstwem rolnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym oraz usługowym” [Drzewiecki 1995, s. 27]. Podkreśla ona istotne cechy agroturystyki:

- odbywa się na terenie „prawdziwej wsi”, a przepisy prawne dotyczące gospodarstw agroturystycznych uściślają ten obszar do gmin wiejskich,
- istnieje ścisły związek bazy noclegowej z gospodarstwem rolnym (noclegi w budynkach gospodarstwa),
- rekreacja i czynny wypoczynek odbywają się w gospodarstwie i jego otoczeniu.

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, jaka działalność nie jest uważana za agroturystykę, choć często jest tak nazywana. Nie można zaliczyć do niej samodzielnych pod względem prawnym i ekonomicznym przedsiębiorstw hotelarskich i gastronomicznych zlokalizowanych i świadczących swe usługi na wsi oraz tych, które świadczą usługi wynajmu pokoi gościnnych w miejscowościach wczasowych posiadających status wsi.

Agroturystyka jest nową, istniejącą w Polsce od kilkunastu lat formą działalności gospodarczej prowadzoną na obszarach wiejskich przez tzw. czynnych rolników, czyli posiadających status rolnika i aktywnie prowadzących gospodarstwo rolne. Są oni zwolnieni z podatku dochodowego PIT, pod warunkiem że wynajmują turystom maksymalnie do pięciu pokoi, usytuowanych w budynku mieszkalnym gospodarstwa rolnego. Według danych Instytutu Turystyki w 2009 r. w Polsce istniało blisko 8,8 tys. kwater agroturystycznych. Głównymi obszarami ich lokalizacji były najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym regiony Polski: Karpaty i Sudety, Pojezierze Mazurskie oraz wybrzeże Bałtyku.

Pięć województw Polski Wschodniej (podkarpackie, lubelskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie) zostało uznanych za tzw. obszar peryferyjny kraju, zwany często „ścianą wschodnią” Polski. Według kryterium ekonomicznego najważniejszą cechą obszaru peryferyjnego jest niski poziom rozwoju gospodarczego, który jest mierzony wskaźnikiem PKB na 1 mieszkańca. Obszarem peryferyjnym jest region, w którym wskaźnik ten kształtuje się poniżej 75% średniej dla całej Unii Europejskiej (według parytetu siły nabywczej). Inne nieekonomiczne wymiary peryferyjności regionów dotyczą ich odrębności kulturowej, religijnej i narodowościowej [Grosse 2008, s. 121]. Mimo że w Polsce tylko województwo mazowieckie wykazywało wskaźnik PKB powyżej 75%, za obszar peryferyjny uznano wymienione wyżej pięć województw jako wybitnie odstające od reszty kraju pod każdym względem. Zajmują one łącznie powierzchnię 99,1 tys. km², co stanowi 31,7% powierzchni Polski. Obszar ten zamieszkuje ok. 8,4 mln mieszkańców (21,7% ludności kraju). Dominuje tu rolnictwo indywidualne, natomiast przemysł i usługi rozwijają się w największych miastach regionu.

W opinii autora niniejszego artykułu – w Polsce Wschodniej istnieje potencjał, który może stanowić przeciwwagę dla przemysłu i części sektora usług. Jest to nieskażona na dość dużym obszarze regionu, często wyjątkowa i unikalna przyroda – zarówno nieożywiona, jak i ożywiona. Walory środowiska naturalnego Polski Wschodniej mogą stanowić – na całym jej obszarze – solidną podstawę do rozwoju turystyki oraz jej specyficznej formy – agroturystyki.

W 2008 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego sformułowało „Strategię rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020”, która ukierunkowuje działania organów i instytucji rządowych i samorządowych w dziedzinie polityki społeczno-ekonomicznej dla tego obszaru Polski. Strategia ta opiera się częściowo na koncepcji zrównoważonego rozwoju – teorii mającej blisko 50-letnią historię.

Istotą zrównoważonego rozwoju jest dynamiczny rozwój społeczeństwa i gospodarki, którego konsekwencją nie będzie zmiana lub naruszenie środowiska naturalnego tam, gdzie jego stan jest dobry. Natomiast na obszarach zdegradowanych przez działalność człowieka oraz pośrednio przez czynniki naturalne rozwój społeczeństwa i gospodarki powinien doprowadzić do poprawy stanu środowiska naturalnego [Poskrobko 1998, s. 124-125].

Koncepcja zrównoważonego rozwoju opiera się na idei kompromisu między dalszym intensywnym rozwojem ekonomicznym kraju lub regionu a zachowaniem środowiska naturalnego w jak najlepszym stanie. Dlatego bardzo istotne jest działanie w tym kierunku od najniższego szczebla, najmniejszej komórki organizacyjnej – gospodarstwa domowego, przedsiębiorstwa, społeczności lokalnej itp. Koncepcja ta, realizowana systematycznie i w sposób kompleksowy, może przynieść w przyszłości pożądane efekty – od najniższego szczebla lokalnego do poziomu międzynarodowego [Mazur-Wierzbicka 2005, s. 33-34].

3. Rozwój agroturystyki na Rostoczu

W Polsce Wschodniej znajduje się kilka regionów turystycznych o wysokim stopniu atrakcyjności turystycznej. Są nimi: bogate w jeziora i lasy Pojezierze Mazurskie i Pojezierze Suwalskie oraz unikalne obszary bagienne Kotliny Biebrzańskiej na północy regionu, Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie w jego środkowej części oraz Bieszczady i Beskid Niski na południu. Niższym stopniem atrakcyjności turystycznej odznaczają się m.in. region Rostocza i Pogórze Przemyskie.

Region turystyczny Rostocze położony jest w południowej części województwa lubelskiego, rozciągając się od Kraśnika na zachodzie po Tomaszów Lubelski na wschodzie. Jego niewielka część znajduje się także w województwie podkarpackim w okolicach Narola i Horyńca-Zdrój w powiecie Lubaczów. Po stronie ukraińskiej Rostocze sięga po miasto Lwów. Jest to wypiętrzona do średniej wysokości 370 m n.p.m. wyżyna – o szerokości od 12 do 30 km oraz długości ok. 180 km – łącząca trzy regiony fizycznogeograficzne: Wyżynę Lubelską i Wyżynę Wołyńską na półno-

cy z Kotliną Sandomierską na południu. Z punktu widzenia fizycznogeograficznego Roztocze dzieli się na trzy mezoregiony: Roztocze Zachodnie, Roztocze Środkowe i Roztocze Wschodnie (zwane także Roztoczem Południowym).

Obszar polskiej części Roztocza – ok. 2,4 tys. km² – zamieszkuje ponad 150 tys. mieszkańców. W tab. 1 zostały przedstawione wybrane informacje charakteryzujące region Roztocza na tle województwa lubelskiego i Polski¹¹. Wśród nich zwraca uwagę przede wszystkim niska gęstość zaludnienia oraz wysoki stopień lesistości, przy stosunkowo wysokim wykorzystaniu ziemi jako użytków rolnych.

Tabela 1. Region Roztocza na tle województwa lubelskiego i Polski

Wyszczególnienie	Roztocze	Województwo lubelskie	Polska
Powierzchnia (w tys. km ²)	2,2	25,1	312,7
Liczba ludności (w tys.)	143,9	2 182,5	38 463,7
Gęstość zaludnienia (liczba osób/km ²)	61,5	86,9	120,9
Liczba gmin	20	213	2479
Użytki rolne (w % powierzchni ogólnej)	60,7	63,3	51,7
Lasy (w % powierzchni ogólnej)	35,9	22,6	29,0

Źródło: opracowanie na podstawie [*Ludność, ruch, naturalny i migracje...* 2010, s. 49-56; *Rolnictwo w województwie ...* 2010, s. 56-58].

Najwyższa lesistość występuje na Roztoczu Środkowym i Wschodnim. Aby chronić najcenniejsze obszary przyrodnicze regionu, utworzono – właśnie w tej jego części – Roztoczański Park Narodowy (siedziba dyrekcji parku i muzeum przyrodnicze mieści się w Zwierzyńcu) oraz parki krajobrazowe – Krasnobrodzki, Szczepieszyński i Południoworoztoczański. Najbardziej rolniczy charakter ma zachodnia część Roztocza, gdzie użytki rolne stanowią ponad 75% powierzchni.

Walory turystyczne regionu stanowi zespół elementów środowiska przyrodniczego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które – wspólnie lub każde z osobna – są przedmiotem zainteresowań turystów. Według kryterium motywów, jakimi kieruje się turysta, można je podzielić na:

- walory wypoczynkowe (zależne głównie od warunków środowiska naturalnego, np. krajobraz, woda, las),
- walory krajoznawcze (obejmujące obok osobliwości przyrodniczych, jak np. parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты i pomniki przyrody, także wytwory kultury materialnej i duchowej człowieka – zabytki, folklor itp.),
- walory specjalistyczne (umożliwiające uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej) [Warszyńska, Jackowski 1979, s. 28].

W tab. 2 zostały przedstawione wybrane walory turystyczne Roztocza. Na tym obszarze występuje szczególnie dużo walorów krajoznawczych kultury materialnej

¹¹ Roztocze położone jest w 91,1% w województwie lubelskim. Pozostała część regionu, stanowiąca 8,9% jego powierzchni znajduje się w województwie podkarpackim, w dwóch gminach powiatu lubaczowskiego – Narol i Horyniec-Zdrój. W tab. 1 nie uwzględniono tej części regionu.

i niematerialnej w postaci licznych (ok. 220) obiektów zabytkowych oraz imprez plenerowych organizowanych w większości gmin przez okres całego roku. Świadczy to o dużym, jeszcze nie w pełni wykorzystanym potencjale dla rozwoju agroturystyki w postaci nowych, unikalnych produktów agroturystycznych oferowanych przez gospodarstwa agroturystyczne Roztocza. Wśród walorów specjalistycznych należy wyróżnić walory dla kajakarstwa rzeczno, do niedawna w ogóle niewykorzystywane. Dopiero kilka imprez zorganizowanych w ostatnich latach przez pasjonatów kajakarstwa rzeczno spowodowało wpisanie na stałe tego typu imprez do roztoczańskiego kalendarza turystycznego.

Tabela 2. Wybrane walory turystyczne regionu Roztocza

Walory turystyczne	Miejscowość	Wyszczególnienie
Wypoczynkowe	Zwierzyniec	Roztoczański Park Narodowy
	Szczebrzeszyn	Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy
	Krasnobród	Krasnobrodzki Park Krajobrazowy
	Susiec	Rezerwaty krajobrazowo-leśne „Nad Tanwią”, „Czartowe Pole” (tzw. szумы na rzekach Tanew, Jeleń i Sopot w Puszczy Solskiej)
	Horyniec-Zdrój	Południoworoztoczański Park Krajobrazowy
Krajoznawcze Kultury materialnej	Krasnobród	Obraz Matki Boskiej Krasnobrodzkiej w kościele p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny – ośrodek ruchu pielgrzymkowego
	Radecznica	Sanktuarium Św. Antoniego – ośrodek ruchu pielgrzymkowego
	Radruż- Gorajec-Łówcza	Szlak Cerkiewnej Architektury Drewnianej
	Bełżec	Były hitlerowski obóz zagłady
	Guciów	Prywatny miniskansen
	Dziewięcierz	Schrony bojowe i fortyfikacje tzw. Linii Mołotowa
	Siedliska	Muzeum Skamieniałych Drzew z Neogenu
Krajoznawcze Kultury niematerialnej	Narol	Cesarsko-Królewski Jarmark Galicyjski (lipiec)
	Zwierzyniec	Letnia Akademia Filmowa (sierpień)
	Józefów	Ogólnopolski Festiwal Kultury Ekologicznej „EKO-FESTIWAL” (sierpień)
	Tomaszów Lub.	Święto Pieczonego Ziemniaka (wrzesień)
Specjalistyczne	Tomaszów Lub.	Narciarstwo biegowe i zjazdowe (Biała Góra)
	Tomaszów Lub.	Jeździectwo (stadniny koni w Rabinówce, Dąbrowie, Polance Horynieckiej)
	Zwierzyniec	Spływy kajakowe rzekami Roztocza (Tanew, Łada, Wieprz)
	Krasnobród	Uzdrowisko dla dzieci z chorobami dróg oddechowych i reumatycznych (solanki i balneoterapia)
	Horyniec-Zdrój	Uzdrowisko (wody siarczkowe)

Źródło: opracowanie własne.

Charakteryzując rodzaje funkcjonujących kwater agroturystycznych Roztocza na tle województwa lubelskiego i Polski (tab. 3), należy stwierdzić, że ich liczba i udziały procentowe są w badanym regionie zupełnie odmienne od ich odpowiedników w województwie i kraju. Na obszarze województwa i Polski zaznacza się wyraźna przewaga gospodarstw agroturystycznych niestowarzyszonych, działających samodzielnie, nad pozostałymi, działającymi za pośrednictwem stowarzyszenia. Na Roztoczu istnieje stan prawie pełnej równowagi, a wynika to prawdopodobnie z faktu istnienia znacznych korzyści w zrzeszaniu się w stowarzyszeniach, np. w postaci bezpłatnego marketingu usług gospodarstw czy także bezpłatnych szkoleń organizowanych dla członków stowarzyszeń. Dla niedoinwestowanych i znacznie biedniejszych gospodarstw Roztocza jest to podstawowy argument przemawiający za członkostwem w stowarzyszeniu².

Tabela 3. Kwatery agroturystyczne na Roztoczu na tle województwa lubelskiego i Polski (według stanu na dzień 31.10.2010 r.)

Wyszczególnienie	Roztocze		Woj. lubelskie		Polska	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Kwatery agroturystyczne ogółem	89	100,0	408	100,0	8790	100,0
w tym: gospodarstwa agroturystyczne niestowarzyszone	50	56,2	295	72,3	7980	90,8
w tym: gospodarstwa agroturystyczne – członkowie stowarzyszeń agroturystycznych	39	43,8	113	27,7	810	9,2
z tego: skategoryzowane	3	3,4	33	8,1	227	2,6
nieskategoryzowane	36	40,4	80	19,6	583	6,6

Źródło: opracowanie na podstawie [www.agroturystyka.pl oraz www.intur.com.pl].

Na poziomie województwa lubelskiego taka argumentacja nie jest już tak oczywista, gdyż przewagę mają w nim znacznie bogatsze gospodarstwa agroturystyczne położone w tzw. trójkącie turystycznym Nałęczów – Kazimierz Dolny – Puławy. Natomiast na poziomie kraju rola stowarzyszeń w ostatnich latach znacznie zmalała, a marketing, finansowanie i obsługa szkoleniowa straciły na znaczeniu, gdyż właściciele gospodarstw agroturystycznych – szczególnie w zachodniej i północnej części Polski – okrzepli w swej działalności, działając bardziej samodzielnie i znacznie dynamiczniej od swych kolegów z obszaru peryferyjnego Polski Wschodniej.

W większości gospodarstw agroturystycznych Roztocza autor opracowania przeprowadził badania ankietowe mające na celu dokonanie szerokiej inwentaryzacji stanu usług agroturystycznych. Wśród wielu interesujących zagadnień, których

² Na Roztoczu 39 gospodarstw agroturystycznych zrzeszonych jest w Krasnobrodzkiem Stowarzyszeniu Turystycznym, Roztoczańskim Stowarzyszeniu Agroturystycznym w Sułcu, Stowarzyszeniu Kwaterodawców Miasta i Gminy Zwierzyniec oraz Stowarzyszeniu Gospodarstw Agroturystycznych Gminy Adamów.

wszystkich nie sposób w niniejszym opracowaniu omówić, zwracają uwagę informacje dotyczące barier rozwojowych dla przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, w tym także dla agroturystyki, oraz stosunku mieszkańców tych obszarów do ochrony środowiska naturalnego.

Barierami rozwojowymi wsi Roztocza – a co za tym idzie, także większości gospodarstw agroturystycznych – są przede wszystkim: brak dobrej podstawowej infrastruktury technicznej (drogi, wodociągi, oczyszczalnie ścieków), a także urządzeń nowoczesnej technologii telekomunikacyjnej, głównie upowszechniających Internet. Tego rodzaju bariery powodują przede wszystkim problemy z dojazdem do gospodarstw agroturystycznych oraz słaby marketing tych obiektów. Taki stan rzeczy jest spowodowany przede wszystkim czynnikami historycznymi. Istnienie w XIX i XX wieku zaborów rosyjskiego i austriackiego, których granice biegły właśnie przez region Roztocza, przyczyniło się do braku prostych połączeń komunikacyjnych tych ziem np. pomiędzy Lublinem i Zamościem a Rzeszowem i Przemyślem. Z kolei przyczyny polityczne spowodowały w okresie PRL-u brak podstawowych inwestycji infrastrukturalnych na obszarach przygranicznych (Roztocze Wschodnie).

Dopiero po akcesji Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. samorządy lokalne zaczęły pozyskiwać fundusze unijne na te cele. Jednak na Roztoczu Wschodnim zła infrastruktura telekomunikacyjna, w tym brak zasięgu telefonii komórkowej i Internetu, wydaje się być paradoksalnie atutem niewielkich gospodarstw agroturystycznych (np. w Polance Horynieckiej) – są one bowiem miejscem wypoczynku dla tzw. białych kołnierzyków, wybierających je w celu odizolowania się w czasie weekendu lub urlopu od wyczerpującej psychicznie, stresującej pracy w mieście (głównie w Warszawie, Krakowie i Lublinie).

Wśród pozostałych barier rozwoju agroturystyki na Roztoczu bardzo istotną, a niejednokrotnie decydującą dla gospodarstw agroturystycznych jest bariera finansowa. Roztocze zamieszkują w dużej mierze ludzie biedni i słabo wykształceni. Bariera finansowa powoduje ograniczenie lub całkowity brak jakichkolwiek inwestycji w gospodarstwie – zarówno rolnym, jak i agroturystycznym. Dlatego też w istniejących obecnie gospodarstwach agroturystycznych najczęściej niezbędne inwestycje były i są wykonywane przez dwie grupy osób: tych, którzy sami zdobyli odpowiednie fundusze za granicą (od lat Polska Wschodnia jest głównym obszarem emigracji zarobkowej do USA i Kanady) oraz przez rolników, którzy pozyskali fundusze unijne przeznaczone na rozwój wsi (w tym także agroturystyki) za pośrednictwem władz samorządowych i stowarzyszeń agroturystycznych.

Inną barierą rozwoju agroturystyki – dobrze widoczną na obszarze Roztocza Wschodniego – jest bariera psychospołeczna. Wynika ona głównie ze słabego wykształcenia starszych wiekiem właścicieli kwater agroturystycznych, pozbawionych często wiedzy ekonomicznej, marketingowej i informatycznej, a także braku młodych, wykształconych następców w gospodarstwie (jest to obszar przygraniczny – region odpływu ludności młodej i dobrze wykształconej do dużych miast i innych części kraju). W wielu przypadkach także inicjatywa działalności agroturystycznej

napotykała niechęć i zawiść sąsiadów we wsi, co powodowało jej ograniczanie, a nawet rezygnację z działalności. Sytuacja taka wystąpiła w ok. 10% badanych gospodarstw Roztocza Wschodniego.

Hamulcem rozwoju agroturystyki jest również bariera organizacyjno-prawna, polegająca głównie na występowaniu skomplikowanych przepisów prawnych, biurokracji i braku wsparcia dla tego rodzaju działalności gospodarczej rolników ze strony władz lokalnych. W prawie 25% wszystkich badanych gospodarstw Roztocza tego rodzaju bariera była stawiana na pierwszym miejscu wśród innych.

Wszystkie bariery rozwoju agroturystyki wiążą się ze sobą, co powoduje zniechęcenie, a nawet rezygnację z agroturystyki. Jednak w ocenie autora – pomimo występujących barier – rola tego rodzaju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, zarówno na Roztoczu, jak i w całej Polsce Wschodniej, będzie wzrastała. Niewątpliwie przyczynią się do tego stosunkowo duże środki finansowe z Unii Europejskiej, kierowane w okresie 2007-2013 do wykorzystania w programie operacyjnym „Rozwój Obszarów Wiejskich”.

Dla większości mieszkańców wsi stosunek do otaczającego ich środowiska naturalnego jest obojętny. Jednak dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych dbałość o czyste środowisko jest warunkiem utrzymania usług agroturystycznych na odpowiednim poziomie. Wywiady kwestionariuszowe i ankiety z właścicielami gospodarstw agroturystycznych wykazały, że ochrona wód, powietrza i gleby, ograniczenie hałasu do minimum – są dla ich gospodarstwa warunkiem „być albo nie być”, decydującym o opłacalności prowadzonej działalności agroturystycznej. Można sformułować także tezę, że zdecydowana większość gospodarstw agroturystycznych Roztocza, szczególnie tych zlokalizowanych w pobliżu Roztoczańskiego Parku Narodowego, stała się w ostatnich latach swoistym centrum wiedzy o środowisku przyrodniczym i kulturowym regionu. Są one przykładami dobrze funkcjonujących „mikrośrodków informacji turystycznej”, zdających sobie sprawę, że bez czystego i przyjaznego środowiska nie będzie możliwe przyciągnięcie do nich turystów. W odpowiedziach właścicieli gospodarstw agroturystycznych często pojawiał się postulat rozwijania przez lokalne władze szerszej ochrony zasobów środowiska oraz podejmowania inicjatyw modernizacji i budowy nowoczesnej infrastruktury technicznej i turystycznej służącej środowisku naturalnemu w ich okolicy.

4. Podsumowanie

Po blisko 20 latach od powstania podstaw prawnych dla rozwoju agroturystyki w Polsce można stwierdzić, że ta nowa forma aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej znalazła swoje miejsce w tym środowisku, szczególnie na obszarze Polski Wschodniej. Agroturystyka przyczyniła się do zmiany wizerunku wielu wsi – powstały nowe miejsca pracy, stworzono różne formy przedsiębiorczości w dziedzinie wszystkich typów usług turystycznych. Dobrze widoczna jest także rola integrująca gospodarstw agroturystycznych w środowisku wiejskim.

Odpowiadając na pytania postawione przez autora we wstępie do niniejszego opracowania, należy stwierdzić, że szczególnie na Roztoczu Środkowym i Wschodnim oraz w wielu innych regionach turystycznych Lubelszczyzny wpływy z agroturystyki stanowią dość istotne źródło dochodów dla mieszkańców wsi. Ponadto wydaje się słuszne zastosowanie dla tej części kraju koncepcji rozwoju zrównoważonego, czego przykładem jest rozwój agroturystyki na obszarach wiejskich w regionach mniej atrakcyjnych pod względem turystycznym (np. Roztocze, Puszcza Solska, Lasy Janowskie). Rozwój usług turystycznych na Roztoczu dodatkowo – w sposób pośredni – przyczynił się do ochrony wielu unikalnych obszarów środowiska przyrodniczego. Jednak w opinii autora opracowania – odpowiadając na pierwsze postawione we wstępie pytanie – można stwierdzić, że tylko w części regionu turystycznego Roztocza – na Roztoczu Środkowym (w okolicach Krasnobrodu i Zwierzyńca) agroturystyka stała się w ciągu ostatnich 20 lat ważną drogą rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Literatura

- Drzewiecki M., *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwa”, Bydgoszcz 1995.
- Drzewiecki M., *Podstawy agroturystyki*, Oficyna Wydawnicza OPO, Bydgoszcz 2001.
- Grosse T.G., *Wybrane koncepcje teoretyczne i doświadczenia praktyczne dotyczące rozwoju regionów peryferyjnych*, Ekspertyza przygotowana na potrzeby opracowania „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie lubelskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2010.
- Mazur-Wierzbicka E., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako podstawa gospodarowania środowiskiem przyrodniczym*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, Katedra Mikroekonomii US, Szczecin 2005.
- Pawłowski A., *Roztocze polskie i ukraińskie*, Oficyna Wydawnicza REWASZ, Pruszków 2009.
- Poskrobko B., *Zarządzanie środowiskiem*, PWE, Warszawa 1998.
- Rolnictwo w województwie lubelskim w 2009 r.*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2010.
- Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, PWN, Warszawa 1994.
- Warszyńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1979.
- www.agroturystyka.pl
- www.intur.com.pl
- www.roztocze.com
- www.roztocze.net.pl
- www.stat.gov.pl/lublin/

AGRIFARMS AND BARRIERS OF THEIR DEVELOPMENT IN THE TOURIST REGION OF ROZTOCZE

Summary: In Poland five voivodeships of the “Eastern Wall” were recognized as peripheral regions. The Ministry of Regional Development drew up expert opinions under the general name “Strategy of social-economic development of Eastern Poland to 2020”. They are directing the activities of the government in the field of socioeconomic politics for this area of Poland. It also priorities the development of the entrepreneurship in rural areas. One of them is agritourism.

For the local authority, scientists and owners of households, an important task was determining the current state of agritourism. The author of this study shows chosen results of questionnaire surveys conducted amongst owners of households in Roztocze region, concerning economic barriers in the development of the entrepreneurship on this area.